

A person is paragliding over a large body of water. The red canopy is arched across the top of the frame. The person is suspended below the canopy, and the water below is shimmering with sunlight. In the distance, several sailboats are visible on the horizon. The sky is clear and blue.

Venäjä ja sen tulevaisuus

Pekka Sutela
Hämeenlinna
17.3.2017

Kohti vuotta 2035?

- Presidentti Putin on antanut tehtäväksi luovuttaa toukokuun aikana ehdotuksia 2018 presidentinvaalien jälkeen aina vuoteen 2035 noudatettavasta talousuudistusten politiikasta.
- Valtiojohtoista markkinataloutta tavoitteleva Taloudellisen kasvun kerho (“Stolypin-kerho”) ehdottaa runsaskätistä rahapolitiikkaa, alhaisten korkojen politiikkaa ja kohtuullisia budjettivajeita.
- Nykyinen hallitus laatii oman ehdotuksensa.

- Eniten odotetaan ent. valtiovarainministeri Aleksei Kudrinin esittämää ohjelmaa. Vähäisten tietojen mukaan siinä
 - Asetetaan 3,5% vuotuinen kasvutavoite
 - Tavoitellaan lisäinvestointeja ainakin koulutukseen, terveydenhoitoon sekä liikenneinfrastruktuuriin
 - Supistetaan puolustus- ja julkisen hallinnon menoja
 - Spekuloidaan, että Kudrinista voi tulla uusi pääministeri, jos Putin hyväksyy ohjelman
 - Mutta, kun kysyttiin 137 asiantuntijalta, vain kaksi prosenttia heistä sanoi uskovansa ohjelman toteuttamiseen vuoteen 2035 mennessä...
 - Edelliset vuosien 2008 ja 2012 ohjelmat jäivät pääosin tai kokonaan toteuttamatta

Miksi Venäjä on tärkeä: Suomi

- Turvallisuus
- Historia
- Talous
- Kulttuuri
- ...

Venäjän sotilasmenot

- Neuvostoliiton sotilasmenoista ei vieläkään ole kunnon arvio
- Vuosina 1998 – 2003 sotilasmenojen osuus BKT:sta oli (SIPRI) noin 3%
- Sen jälkeen menot kaksinkertaistuivat 10 vuodessa
 - 2007: 37,7 mrd USD
 - 2016: 70,3 mrd USD
- BKT-osuus on nyt 5,3 (SIPRI) tai 5,7 (Gaidar-instituutti) prosenttia
 - Eroja sotilasmenojen määrittelyssä
 - Erityinen ongelma: puolustusteollisuuden saamista hoito 2015 - 2016
 - 2017 – 2019 budjettiraamin mukaan menojen pitäisi supistua

Miksi Venäjä on tärkeä: USA

- Ydinaseet
 - Leviämisen estäminen
 - Kunnianhimoisesti ajatellen: yhteistyö vanhentuneen teknologian uudistamisessa
- YK:n turvaneuvosto
- Kissingeriläinen argumentti: tasapaino eri mantereilla
 - Eurooppa, Lähi-Itä, Itä-Aasia, Arktika
 - Suurvalloilla on siis aina eturistiriitoja

Entisen Valkoisen talon Venäjä-neuvonantajan työkuvaus

- “Euroopassa, kaikkein vähiten Suomessa, ei tarvitse vakuuttaa päättäjiä Venäjän tärkeydestä”
- “Minun tehtäväni Washingtonissa on muistuttaa, että Venäjä on olemassa”
- “Se tapahtuu kertomalla että Venäjä on mukana monessa kuvassa; ei välttämättä niistä yhdenkään keskipisteenä, mutta mukana”

- Vuodesta 2014 lähtien Venäjä on pyrkinyt ainakin joidenkin kuvien keskipisteeeksi
 - Ukraina, Euraasian integraatio, Lähi-Itä
 - Esimerkki: Keski-Aasian maat ovat mukana Euraasian integraatiossa jotta Kiinan kasvavalle vaikutusvallalle olisi vastapaino. Suuri ongelma on kuinka sovitaan päätösvallan jakaantumisesta kun Venäjän koko on ylivoimainen
 - Vrt 1990-luvun alku: rupla-alueen luhistuminen
- Kissingeriläinen argumentti (Thomas Graham, Fjodor Lukjanov):
 - Suurvaltojen eturistiriitojen takia Venäjän ja lännen vastakkainasettelu jatkuu ainakin vuosikymmeniä

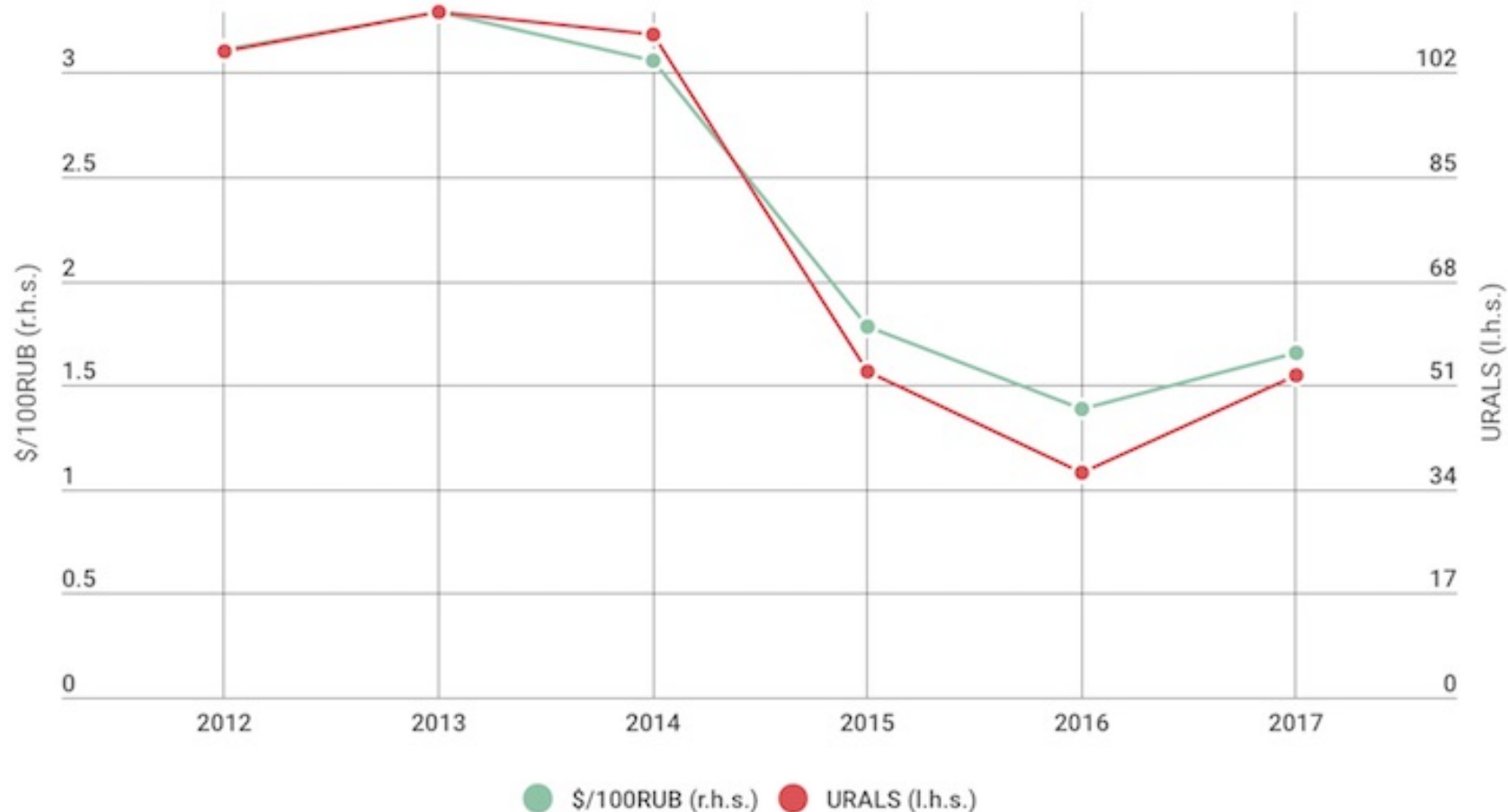
Taloudelliset perusasiat

- Venäjä on kokonaistuotannoltaan maailman kuudenneksi suurin maa. Maailmanpankin ostovoimapariteettilaskelmat:
 - Samaa luokkaa Saksan ja Brasilian kanssa
- Venäjä on Maailmanpankin luokituksessa "korkeamman keskitulotason maa"
 - Tulotaso on kaksi kertaa korkeampi kuin Kiinassa
 - Näin mitaten maan talous toimii kaksi kertaa paremmin kuin Kiinan!
- Venäjän väestömäärä on kymmenen vuoden aikana kasvanut 143->147 miljoonaan
 - Ja tilastoimattomien asukkien määrän arviot vaihtelevat 8-15 milj
- Toisen maailmansodan jälkeen Venäjä / Neuvostoliitto on ollut yksi Suomen suurimmista vientimaista
 - Samaa luokkaa kuin Saksa, Ruotsi, aikaisemmin Iso-Britannia
 - Juuri nyt USA ja Kiina ovat hiukkasen suurempia!
 - Tämä ei jatku, kun rupla on vahvistunut mittaustavasta riippuen ainakin 30% vuoden 2016 alusta, ja sen myötä Venäjän tuonti kasvaa, mukaan lukien ostoturismi Suomeen
 - Arviot odotettavasta tuonnin kasvusta vaihtelevat paljon: Suomen Pankki 2017-2019 kuusi prosenttia vuodessa; Alfa-bank "jopa 20% vuonna 2017"

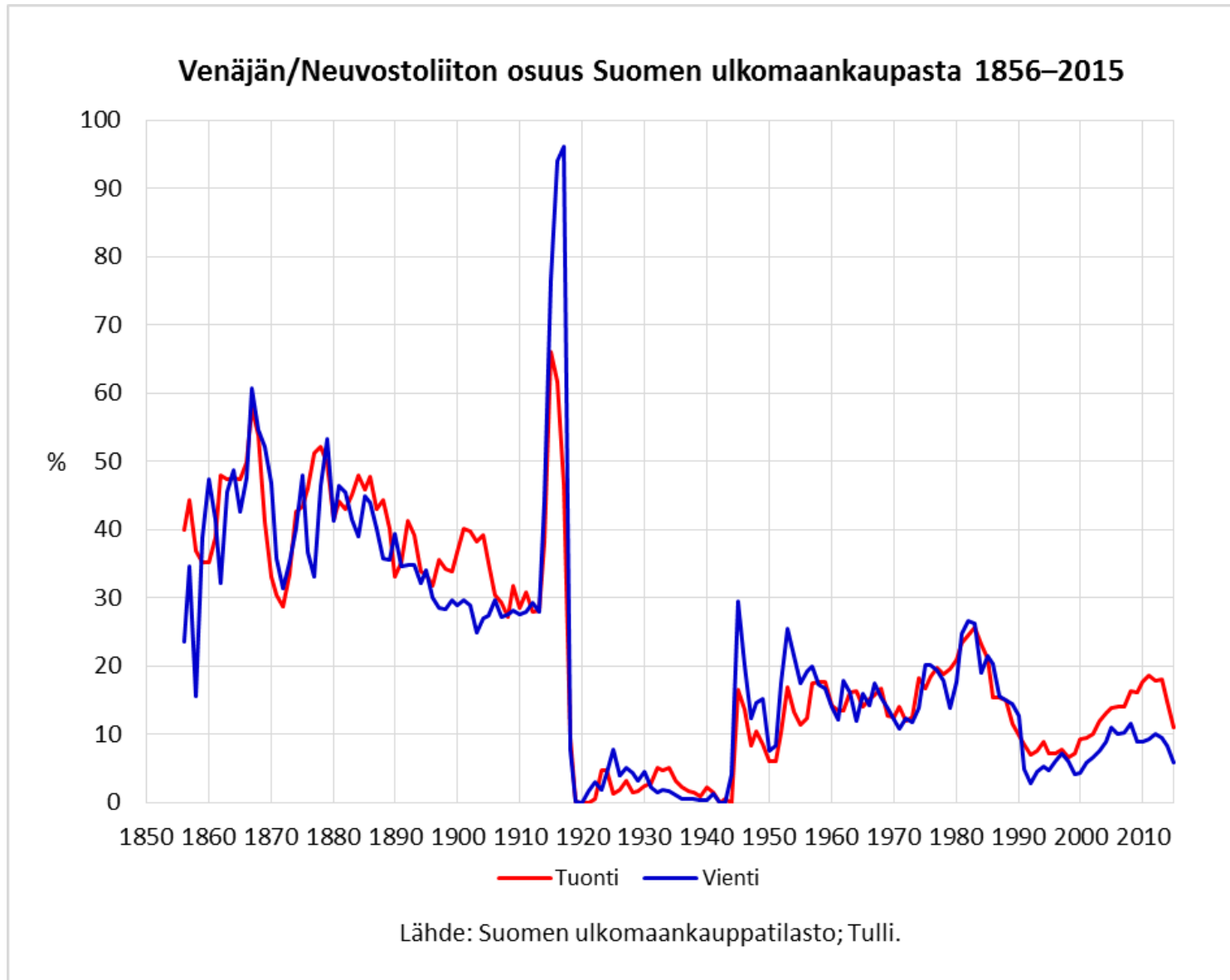
Suomen Pankin Venäjä-ennuste

	2015	2016	2017	2018	2019
BKT:n muutos	-2,8	-0,2	1,5	1,5	1,5
Tuonnin muutos	-25,5	-5,0	6	6	6

Ruolan vaihtokurssi seuraa läheisesti öljyn hintaa

Venäjänkaupalle ei ole "luonnollista tasoa"

Neuvostoliitto ei ollut maailmantalouden osa, Venäjä on

- Oletetaan tämän kerran että taloustieteilijät tietävät, mistä puhuvat
- (1) Nykyaikainen taloudellisen kasvun teoria
 - Acemoglu, Aghion, Rodrik...
 - On kolmenlaisia maita: köyhät, vauraat ja rikkaat
- (2) Rikkaiden maiden taloudellisen kasvun hidastuminen
 - Ennusteet EU-alue, USA, Suomi; 1-2% / vuosi
 - Ja sitä mukaa koko maailmantalouden hidastuminen
- (3) Uusi globalisoituminen
 - Baldwin: tuotantoketjujen kansainvälistyminen
 - Tavaroiden ja työvoiman jälkeen yritysten liikkuminen

Nykyaikainen taloudellisen kasvun teoria

- *Köyhän maan* on suhteellisen helppo vaurastua
 - Perustekijät tunnettu lähes 200 vuotta
 - Rauha, toimiva valtio, markkinat, määritellyt omistusoikeudet, sopimusten toteuttaminen, oppiminen vaurailta mailta...
- *Vauraan maan* on vaikea rikastua
 - Myönteisiä poikkeuksia: Etelä-Korea, Israel, Suomi
 - Venäjä on juuri tässä vaiheessa
 - Ylemmän keskimäärän tulotaso
 - Keskitulotason loukku
 - Olisi siirryttävä oppimisesta innovaatioihin
 - Se on vaikeaa, hidasta, kallista ja yleensä epäonnistuvaa
- *Rikkaat maat* kasvavat hitaasti

Miksi rikkaat maat kasvavat hitaasti?

- **Kaksi lähes kiistatta totta syytä**
 - Tulotason noustessa haluttu lasten määrä pienenee
 - Muun muassa, koska ei tarvita lasten antamaa vanhuuden turvaa
 - Korkealla tulotasolla mieluummin kulutetaan kuin säästetään (investointien rahoittamiseksi)
 - Koska on pienempi tarve varautua kriiseihin
- **Ja yksi kiistanalainen**
 - Gordon: innovaatioiden vauhti on hidastunut
 - Tilastot USA:n kokonaistuottavuudesta
 - Historiallinen vertailu vuosiin 1870-1913

Mikä on keskitulotason loukku?

- Köyhistä nopeasti vauraiksi kasvaneiden maiden kasvu tyypillisesti hiipuu
- Kun perusominaisuudet on hankittu, oman innovaatiokyvyn hankkiminen on vaikeaa
 - Mahdollinen peruste optimismille: muuttavatko maailmanlaajuiset arvoketjut tämän? (Baldwin)
- Eichengreen ym
 - Tilastollisesti kynnys on tulotaso 15'000 – 18'000 USD henkeä kohden
 - Luonnonvaramaat ovat ylemmällä tasolla: *on hyvä olla rikas*
 - Venäjä on juuri tällä tasolla
 - Maan kaikki 20-30 vuoden ennusteet päätyvät 1-2 prosentin henkeä kohden laskettuun kasvuennusteeseen

Mutta onko Venäjä kapitalistinen maa?

- “Kolme elementtiä ovat yhteisiä kaikissa kapitalismin muodoissa, mitä eroja sitten onkin:
 - 1) yksityiset omistusoikeudet;
 - 2) kolmansien osapuolten vahvistamat sopimukset”
 - 3) markkinat, joiden hinnat joustavat; ja
 - 4) näitä tukevat hallinnot”.
 - Larry Neal, *The Cambridge History of Capitalism*, 2014

Mitä rikkaiden maiden hidas kasvu merkitsee Venäjälle?

- Ei ole odotettavissa vuosien 2000 -2008 kaltaista öljyn hinnan räjähtämistä
 - Silloin öljyn hinta kymmenekertaistui kymmenessä vuodessa
 - Ja öljyn kysynnän taittuminen on hyvin mahdollinen
- Venäjä on pahasti erikoistunut vientiin hitaasti kasvaville markkinoille
 - Ennen muuta EU-alue
 - 2015: 48.2% viennistä, 38.4% tuonnista
 - Vienti Kiinaankin laahaa jäljessä tuonnista
 - 2015: 19.2 prosenttia tuonnista, 8.2 prosenttia viennistä

- Viidentoista Venäjän tärkeimmän vientimaan joukossa oli 2015 kahdeksan EU:n ulkopuolista maata (osuus koko viennistä)
 - Kiina 8.2% (joukossa ainoa nopeasti kasvava maa!)
 - Turkki 5.7%
 - Valkovenäjä 4.5%
 - Japani 4.3%
 - Etelä-Korea 3.9%
 - Kazakstan 3.1%
 - Yhdysvallat 2.9%
 - Ukraina 2.7%

... ja tietysti öljyn hinta liikuttaa viennin arvoa

Neuvostoliitto ei ollut osa maailmantaloutta, Venäjä on, mutta...

- Ulkomaankaupan rakenne on erikoinen
- Ulkomainen velka on hyvin vähäinen
 - Julkinen ulkoinen velka 2-3%/BKT
- Suorien maahan tulevien investointien osuus kaikista investoinneista on romahtanut
 - Vuosina 2006-2007 18.1 prosenttia
 - 2014 6.7 prosenttia
 - 2015 3.4 prosenttia
- Ja rahoituksen kierrättäminen “pienten saarien” kautta on selvästi tavallisempaa kuin esimerkiksi muissa BRICS-maissa
- Venäjän protektionismin aste on vahvistunut WTO-jäsenyyden aikana
 - Ja kauppakiistoja on ollut poikkeuksellisen paljon

Venäjä ei ole osa kansainvälisiä arvonlisäketjuja

- Korkean teknologian tuotteiden osuus Kiinan viennissä on kasvanut hyvin nopeasti
 - Vuonna 1990 10%, vuonna 2014 lähes 30%
- Venäjällä osuus taas on laskenut
 - Vuonna 2000 15%, vuonna 2015 10%
 - Ja nämä ovat lähes kaikki sotilastuotteita
 - Maailman toiseksi suurin aseiden viejä USA:n jälkeen, mutta pieni valikoima, vähän asiakkaita
- Harvardin Economic Complexity Index
 - kuinka monet maat pystyvät tuottamaan samoja tuotteita kuin maa A vie? Jos useat, vienti ei ole sofistikoitunut
 - Kiinan vienti on sofistikoitunut, Venäjän ei
 - Vuonna 2014 Venäjä oli viennin sofistikoituneessijalla 50/124. Taso on sama kuin suurista maista Intialla, Etelä-Afrikallaja Indonesialla

...eikä se ole innovatiivinen maa: WIPO (World Intellectual Property Organization) Global Innovation Index 2016

Sija	Maa
1	Sveitsi
2	Ruotsi
3	Iso-Britannia
4	USA
5	Suomi
...	
42	Turkki
43	VENÄJÄ
44	Chile

...eikä maassa ole maailmanlaajuisia yrityksiä:
 Ulkomaisilla varoilla mitaten suurimmat muut kuin
 rahoitusyritykset vuonna 2014 (mrd USD;
 Kuznetsov 2016)

Sija 2014	Sija 2009	Yritys	Toimiala	Ulk. varat
1	2	Gazprom	Öljy / kaasu	36.0
2	1	Lukoil	Öljy / kaasu	32.9
3	8	VimpelCom	Telekom	30.4
4	23	Rosneft	Öljy / kaasu	9.4
5	4	Evráz	Teräs	5.3
6	6	Sovkomflot	Kuljetus	5.3

Venäjä on...

- Raaka-aineiden tuottaja maailmanmarkkinoille...
- ... ja koneiden, laitteiden ja kulutustavaroiden tuoja...
- ...korkean teknologian Euroopan ja alhaisten tuotantokustannusten Aasian välissä...
- ... jonka geologia on siunannut erittäin runsailla luonnonvaroilla...
- ... mutta ne työllistävät vain pienen osan työvoimasta
 - Epäsuhta tuontitulojen ja työpaikkojen määrän välillä on erityinen ongelma *suuren väkiluvun energiatuottajamaille* (Venäjä, Iran, Nigeria...)

Venäjän todistettujen varojen ja tuotannon suhde eri aloilla (BP 2016)

Ala	Varat / tuotanto
Öljy	25.5
Kaasu	56.3
Hiili	422

Sanktioista voi tulla ongelma

- Sanktiot ovat haitanneet rahoituksen saantia
 - Mutta eivät BKT:n muutosta
 - keskeistä investointien vähäisyys ja supistuminen, kyvyttömyys uudistuksiin, ja öljyn hinta
 - Eivätkä ole vaikuttaneet Venäjän toimintaan
 - Ainakaan tavoiteltuun suuntaan!
- Vuonna 2007 Thane Gustafson ennusti että Venäjän öljyn vientikyky romahtaa kymmenen vuoden kuluttua
- Näin ei ole tapahtunut
 - Koska läntisen Siperian kenttien tyhjentämiseen saatiin nykyaikaista teknologiaa
- Mutta vientikyvyn romahdus voi hyvin tapahtua tulevaisuudessa
 - Jos sanktiot jatkuvat esimerkiksi 5 – 10 vuotta
 - Mikä on hyvin mahdollista
 - Välttämätöntä öljyn tuotannon maantieteen muutosta pohjoiseen ja itään ei tapahtuisi

... ja ehkä kaikkein tärkeimmin, Venäjä on *heikon valtion maa*

- Vahva valtio pystyy asettamaan tavoitteita ja alkaa tavoitella niiden saavuttamista
- Heikko valtio ei pysty tähän
- Esimerkki: Venäjä 2020 -ohjelmat
 - 2006 valtiojohto vakuuttui, ettei silloinen kasvumalli voisi jatkua
 - Erittäin nopea kasvu perustui elpymiseen, rakennemuutokseen, investointeihin ja öljyn hinnan nousuun
 - Vaan olisi siirryttävä innovaatioihin perustuvaan kasvuun
 - 2008 ohjelma hukkui finanssikriisin lieventämiseen
 - 2012 ohjelma on toteutettu vain pieneltä osin, lähinnä raha- ja finanssipolitiikassa

Kyse siis olisi karkaamisesta keskitulotason loukusta

- Mikä on onnistunut hyvin harvoille maille
- Uusi ohjelma on luvattu Putinin seuraavalle presidenttikaudelle 2018-2024
 - Ehdotukset pyydetty toukokuuksi 2017
 - Mutta aiempi kokemus ei luo optimismia
 - Ja monet päätettävät asiat ovat oikeasti hyvin vaikeita
 - Demokratisoiminen
 - Oikeusjärjestelmä
 - Avoimuus
 - Eläkejärjestelmä
 - Verojärjestelmä
 - ...

Koulutus- ja innovaatiojärjestelmän rahan lisääminen ei riitä

- Saatuaan koulutuksen ja ideoita innovoijat usein siirtyvät sinne missä muutkin samanlaiset ovat
 - Siis Kaliforniaan
- Näin on käymässä Aasiassa
- Ja merkit ovat Venäjällä ilmeiset
 - Maan parhaat nuoremman polven taloustieteilijätkin ovat siirtyneet ulkomaille

Miksi Venäjän talous kasvoi hyvin nopeasti 1999 – 2008?

- Inflaatiosta puhdistettuna ruplamääräisesti 7 prosenttia vuodessa
 - Ja kun rupla vahvistui reaalisesti, dollarimääräisesti jopa nopeammin kuin Kiina!
- Useita osaselityksiä
 - “Halpa kasvu”: 1990-luvulla käyttämättä jääneen tuotantokapasiteetin käyttöönotto
 - Työikäisen väestön kasvu
 - Hiilivetyjen tuotannon kasvu
 - Merkittävän suuret ulkomaiset investoinnit
- Kaksi kilpailevaa perusselitystä
 - Investointiasteen nousu 14 -> 21 %/BKT
 - Tuotantorakenteen muutos: kulutuksen vetämä kasvu ja tehokkuuden nousu

Miksi tuleva kasvu on hidasta?

- Venäjän talous ei enää supistu, mutta vahvasta kasvusta ei ole merkkejä
- Tälle on useita syitä
- $\text{Tuotanto} = f(\text{Työvoima}, \text{pääoma}, \text{kokonaistuottavuus})$
- Heikko kokonaistuottavuuden nousu on tyypillistä keskitulotason loukussa oleville maille

Suurimpien teollisuudenalojen tuotannon kasvu 2014 – 2017 (alkuvuosi)

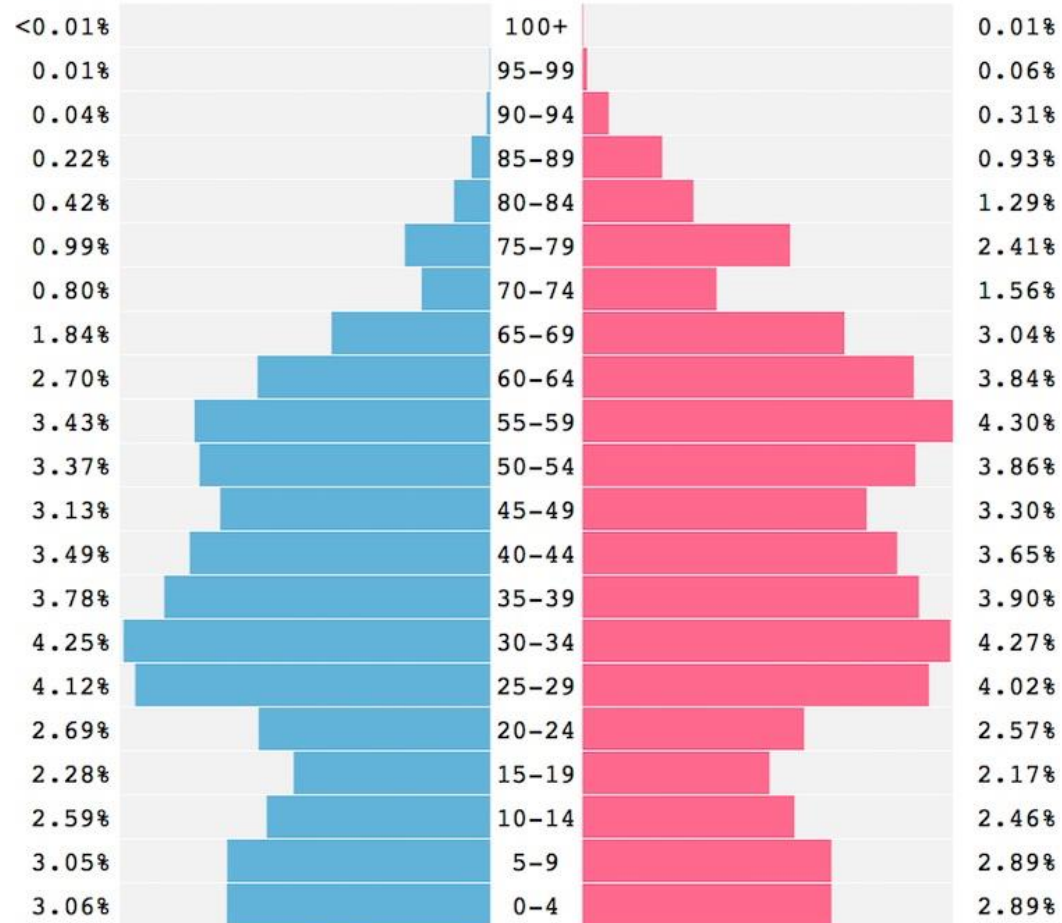
	2014	2015	2016	2017
Koko teollisuus	2,5	-0,8	1,3	0,1
Kaivannaisteollisuus	1,7	0,7	2,7	1,2
Jalostusteollisuus	3,2	-1,3	0,5	-0,8
Sähkön, kaasun ja lämmön tuotanto ja jakelu	1,0	-1,0	1,7	1,3

Russia 2016 Population Pyramid

Males: 65,864,513

Sex Ratio (m/f): 0.861

Females: 76,490,902

Source: US Census Bureau

- Työikään (ja lisääntymisikään) tulevien ikäluokkien pienuus johtuu 1940-luvun alkupuolen vähäisen syntyvyyden heijastumasta ja 1990-luvun taloudellisesta epävarmuudesta
- Naiset synnyttävät keskimäärin 1,76 lasta, eli väestö tulee supistumaan
- Elinikäodote nousee, mutta eläkeiän nostaminen on poliittisesti vaikeaa
 - Eläkeläiset ovat suurin äänestäjäryhmä ja etuoikeutettuja suhteessa lapsiperheisiin
- Myös maahanmuuttoon liittyy ongelmia

Investointien osuus BKT:sta

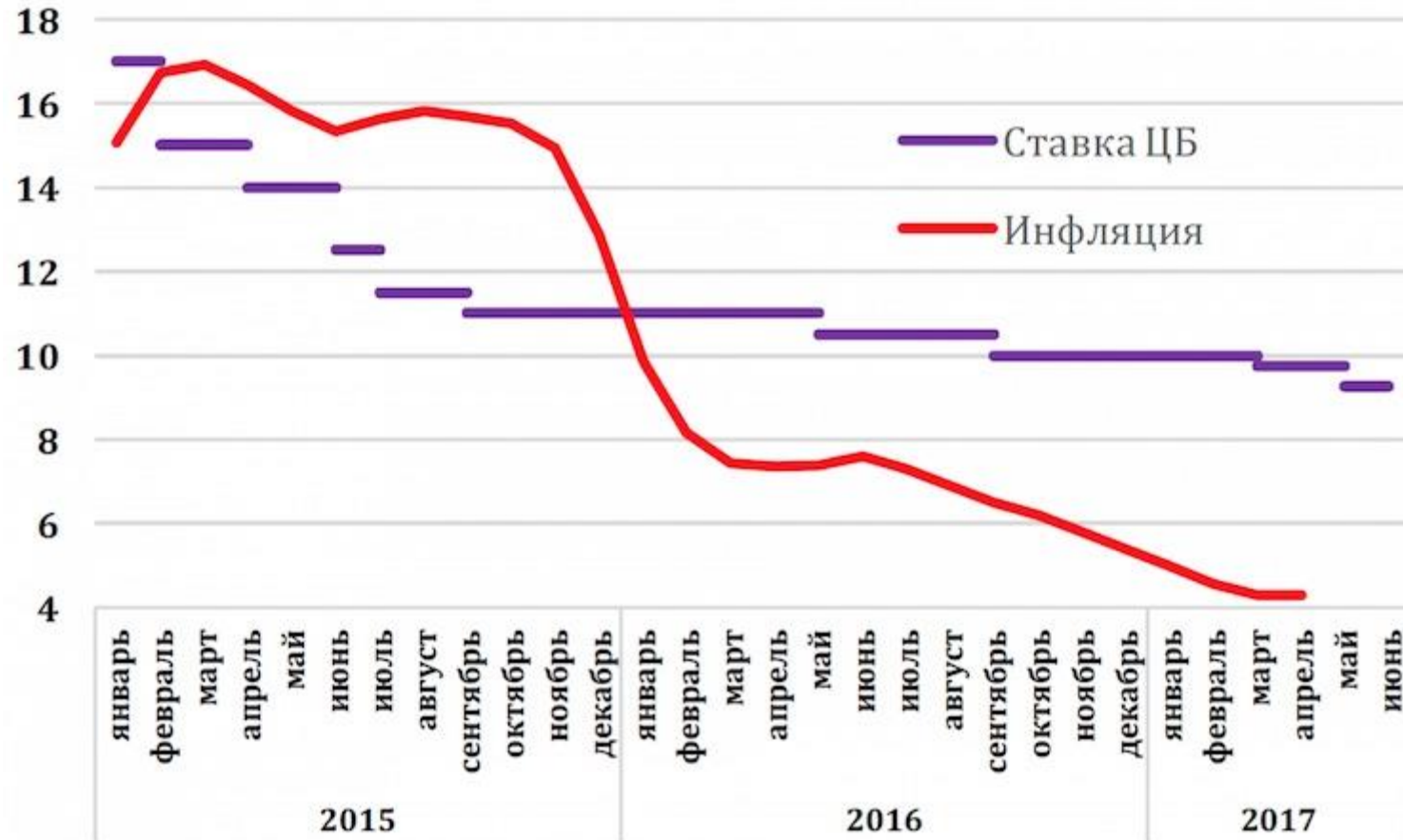
2012	19,5 prosenttia
2013	19,5
2014	20,5
2015	19,6
2016	20,4

- Kiinteät investoinnit supistuivat 2014 – 2016 reaalisesti noin 12%
 - Tätä vaikuttaa paitsi kokonaiskysyntään myös tulevaan tuotantokykyyyn
- Etenkin valtion, alueiden ja kuntien investoinnit ovat supistuneet
- Vuosina 2015 – 2016 supistuivat myös yksityisten ja valtion osaomistavien yritysten investoinnit
- Ulkomaalaisomisteisten yritysten investoinnit ovat supistuneet jyrkästi
- Myös asuntorakentaminen on supistunut

Onko 2% kasvuennuste tälle vuodelle (Talousministeriö) realistinen?

- Heijastaako tuonnin nopea kasvu alkuvuonna investointien piristymistä vain vaihtokurssiodotuksia?
- Painottaako budjetti liikaa sosiaalimenoja?
- Luotonotto ei juuri lisäännä
- Rakentaminen supistuu
- Kotitaloudet odottavat veronkorotuksia
- Ovatko korot aivan liian korkeita?
- Onko valtion budjetin supistaminen järkevää?

Keskuspankin ohjauskorko (sininen) ja inflaatio (punainen)

Federaatiobudjetin raamit, prosentteja BKT:sta

	2015	2016	2017	2018	2019
Tulot	16,9	16,1	15,5	15,2	15,0
Menot	19,3	19,8	18,6	17,3	16,1
Vaje	-2,4	-3,7	-3,0	-2,2	-1,2

SUMMA

- Luonnonvarojen runsaus on Venäjälle siunaus, ei kirous
 - Tämä määrittää maan kansainvälisen aseman ja sen ulkopoliittiset mahdollisuudet
- Riippuvuudelle luonnonvarojen viennistä ei ole näkyvissä tulevaisuuden vaihtoehtoa
 - Ja ne ovat Suomen naapurissa
- Kysymys on, kuinka heikko valtio käyttää vientitulot